

USZTASA NEVELÉS

MAI EURÓPA legifjabb nacionalista állama, a tavaly április 10-én megalakult Független Horvát Állam itt a szomszédságunkban elgondolkoztató példáját nyújtja egy olyan nemzetnevelésnek, mely a háborús nehézségek közepette is a szervezkedés, az agitáció és a rábűvölés minden eszközét felhasználja céljainak megvalósítására. Az eredményt csak a jövő fogja megmutatni, de minket már most is közelebről érint, mert törekvéseik egy-két helyen határainkon is átnyúlnak s a minket körülvevő szlovákok és románok hasonló tendenciájával találkoznak.

Talán nem túlozunk, ha jelenleg egész Horvátországot, legalább is szándéka szerint, egy nagy és mozgalmas nevelő- és munkatáborhoz hasonlítjuk, melyben lázas és serény tevékenység folyik. „Az első év az alapterakás volt, a második év kötelessége, hogy ezeken az alapokon erős, fenéges és hatalmas épületet emeljünk a horvát hazának!“, — mondta a poglavnik, Ante Pavelić idei április 10-i beszédében, melyet a száborban tartott. A jelszók, a kapufeliratok már készen vannak: „Horvátországban csak Isten és a horvátok uralkodnak!“ — állapítják meg önérzetesen. „Mi usztasa és földműves ország vagyunk,“ — figyelmeztetnek mindenkit a plakátok, — „és sohasem leszünk más nemzet tagjai!“ — egészítik ki a teljesség kedvéért.

„Usztasa“ a mi nyelvünkön kb. a hazafias, harcos „felkelő“ fogalmát fedi, s a fasiszta és a német nemzeti szocialista forradalom kissé

késői, horvát utóhajtását és változatát kell benne látnunk. Amíg azonban Mussolini és Hitler előbb fokozatosan meghódították népük közvéleményét, s csak aztán ragadták magukhoz a hatalmat, addig a nagyrészt emigrációban, vagy odahaza a Velebit-hegységben tanyázó usztasák a zágrábi egyetem, az „Usztasa Alcazar“-hallgatóinak szellemi vezetése mellett váratlanul, külső segítséggel kerültek uralomra, s most utólag igyekeznek az országot saját képükre átalakítani. Ilyen körülmények között a háború, a gazdasági nehézségek, a lelki meghasonlás és a testvérharc viszontagságai által is akadályoztatva, a poglavnik igen nehéz feladatra vállalkozott, mikor a demokrata hagyományú, sokfelé húzó és politizáló horvátságot ilyen rövid idő alatt „gleichschaltolni“ akarja. Az új szellem nevében ki akarja ragadni őket a pánszláv közösség búvületéből, népének karakterét meg akarja változtatni, hogy nagyrészt idegen mintákat utánozva, hozzáhangolja ahhoz az európai új rendhez, melynek köztük eddig sok ellenzője volt. Mozgalmuk és eddigi erőfeszítésük nem nélkülözi az értékes vonásokat, a mártírok és rajongók áldozatos szellemét, de a fanatikusok gyűlöletének és a mérték-telen egyoldalúságnak sincs híján.

Jellemző, hogy első kultuszminiszterük, jelenlegi berlini nagykövetük, Mile Budák, ennek az új szellemnek nemes értelmében vett megtestesítője nem szaktudós, hanem népének legnagyobb regényírója, aki úgyszólván minden művében egyrészt a régi, korrupt állapotokat, a világháború utáni pénz- és élvhajhász horvát intelligenciát, az idegeneknek behódoló, szerbekkel paktáló üzleties és züllött középosztályt és hivatalnok-társadalmat ostromozza („Direktor Krizanic“, „Rascvjetana treSnja“, stb.), másrészt viszont mint a régi granicsárok leszármazottja és a falu küldöttje, egy új, ideális Horvátország felépítését, a faluhoz való visszatérés és az erkölcsi megújulás szükségességét hirdeti, melyben a vallásnak is igen fontos szerepe lenne. („OgnjiSte“ — „A tűzhely“).

Vele és az usztasákkal új szellem költözik az iskolába: a tantermek zárt falai leomlanak, betör a nagy Élmény, a könyvet kiszorítja a Kaland. Az ifjú lelkeket megszállja az országépítés romantikus máмора, a rajongókat duzzadó hivatástudat tölti el. Az oktatás felvirágozva, jelvényesen kivonul a gyakorlótérre, a táborokba, ahol különböző vezető-tanfolyamok magyarázzák az usztasa-kötelességeket. Az ifjúság előtt megnyílik a politika és közélet eddig tiltott területe, melyen legjobbjai önzetlenül, tisztogató szándékkal és felfokozott önérettel jelennek meg. A poglavnik az első év végén köszönetét mondott az egyetemistáknak, hogy olyan nagyszerűen látták el feladatukat „az egyetemen és az egyetemen kívül.“ Természetesen az ilyen mozgalmas időkben, mint a mostaniak, mindig fennáll a veszély, hogy az ifjúság ahelyett, hogy tanulna, inkább lelkesedik, s a szaktárgyak helyett inkább puskát ragad, holott az országnak égetően szüksége van képzett szakemberekre; miért is Ratković közoktatásügyi miniszter külön felhívásban figyelmeztette a tanulóifjúságot, hogy nem igazak azok a sutgó hírek, melyek szerint az idén elmaradnak az érettségi vizsgálatok.

„A mi iskolánknak azon az úton kell járnia, melyen az ész, a szív és az akaratérő formálódik, hogy alkalmas legyen teljesíteni kötelességét a horvát nemzet és a mi Független Horvát Allamunk iránt. Ezért fenn kell állniuk azon követelményeknek, melyektől ami iskolánknak semmilyen körülmények között nem szabad eltérnie, még a mai nehéz körülmények között sem,“ — mondta többek között. Egyelőre azonban mégis mintha a szív és az akaratérő gyakorlása háttérbe szorítaná a „ratio“-t, a gyakorlótér a tantermet.

Hogy az usztasa gondolatvilágot jobban megérthessük, ismernünk kell a régi Horvátország egy-két gyengéjét. Az új generáció főleg azt veti a régi szemére, hogy nem volt eléggé áthatva az önállóság szükségességétől,

s nem bízott eléggé a horvátság erejében és géniuszában. A poglavnik kritikája szerint sokan olyanok voltak, mint az „örök utazók“ („vjecni putnik“) akik mindig keresnek valamilyen urat, akit kiszolgálhatnak. Az ő bűnük, hogy állandósult az idegen befolyás, ők akadályozták meg az önálló Horvátország megalakulását, mert vétkezes passzivitásukkal beletörődtek abba, hogy nemzetük egy diktatórikus államalakulat, Jugoszlávia névtelen tagja legyen. A vádak kétségtelenül egyoldalúak, de jellemzők. Az usztasák azt is felhosszítják, hogy a szerbek tudatosan arra törekedtek, hogy a horvátságot erkölcsileg lezüllesszék s mennél alacsonyabb kultúrnívón tartsák. Így szerintük a közös államkasszába befolyó pénzből alig jutott valami a horvát iskolák számára, hogy annál többet áldozzanak a szerb közművelődésre. Ezt most mind be akarják pótolni. Tudjuk ugyan, hogy a horvát elit mindig magas kulturális nívót képviselt, mégis voltak egészen elmaradott és elhanyagolt vidékek is.

Érdekes ebből a szempontból M. Budák nagyszerű, gyönyörű falusi regényének, az „Ognjiste“-nek az a részlete, ahol szülőfalujának, a likai Sv. Rok-nak régi iskolai viszonyait írja le. A kis parasztlányokat azelőtt, a jó békeútagban, általában nem volt szokás iskolába járatni, s a fiúkat is inkább csak beírták, hogy utána már csak egy-két ajándékbarány járjon helyettük az iskolába, ületve a tanító konyhájába. „Hiszzen küldeném én a gyereket, ha szükség lenne rája, s magam mennék ki a juhokkal,“ — mondja Lukan, az egyik rokonszenves főhős. „De minék az egy grancsár gyerekének? Mi úgyis tudunk szántani, vetni, aratni, pedig ezt nem is tanítják az iskolában. Ha viszont háború van, akkor írástudatlanul is ott hagyhatjuk fogunkat.“

Egy másik sokat olvasott *könyv*, a „Zivi kapitali“ („Élő tőkék“) c. regény, melyet J. Kozarac a századforduló körüli években írt, azt példázza, hogy mint szakadt el fokozatosan az akkori parasztnemzedék a földtől, az ősi tűzhelytől, a családi birtok-közösségtől (a „zadruga“-tól), a természetes, egészséges életformától, hogy aztán mint gyökeretlen városi urat, ide-oda kallódó félembert lássuk viszont. „Vájjon az anyaföldtől való menekülés, a komoly munkának a kerülése talán abból az általános lustaságból, testi és lelki renyheségből fakad, mely a délszláv népek jellemvonása?“ — kérdezi keserűen St. Marković ülnökkel az író, népének sorsa fölé hajolva. „Tulajdonképpen kik és mik vagyunk mi?“ — folytatja az önelemzést. „Vannak hivatalnokaink, mert ez a világ legkönnyebben megkeresett kenyere, mely az iskolai tanulmányok elvégzése után már semmit sem kíván az embertől. Vannak költőink is, akik 20 éves korukban lángolnak, de már 30 éves korukban kialszanak, mert nem tudnak semmit, és már semmit sem akarnak tanulni. Van mindenfajta műkedvelőnk és entuziasztánk, akiről azt hinnéd, hogy megváltja a világot, de pont abban a pillanatban, amikor a világ remélni kezd tőlük valamit, nyomban eltűnik, mert megrémül az erőfeszítés gondolatától, s azt hiszi, hogy elég ha van egy kis szíve, a többi majd magától lepottyan az égből és megkoszorúzza őt“. Az író keresi azokat, akik nem szégyenük a munkát, és népüket kiemelik a sötétségből. Ilyeneket azonban alig találni, állapítja meg szomorúan, legalább is nem azon művelt elem között, amelynek a kultúrája csak „talmi-kultúra“, munkája „holt tőke“, életformája a „gyükos kényelem“. Viszont ugyanazon a földön, melyet a horvátok elhagynak, a bevándorolt idegenek „meggazdagodnak és vígan boldogulná“. Talán nemzeti karakterünkben van a hiba, s a szláv faj defektusában kell keresnünk az okot?“, rágódik tovább a kérdésem ő is és utána még sokan mások, míg végre most az usztasa forradalom a kétely, a tépelődés és a tétlen szemlélődés helyett a cselekedethez nyúl, s a nemzetet felrázva, véghez akarja vinni a nagy tettet: a nemzeti újjászületést.

Két hatalmas célt tűzött ki maga elé, hogy terveit valóra váltsa: egyrészt a külvilággal szemben egyesíteni akarja valamennyi összefüggő horvátiakta területet, — azokat is, melyek jelenlegi határain kívül esnek és még jobban ki akarja építeni nemzeti függetlenségét; másrészt az ország belsejében egy új, egységes szellemű és igazságos társadalmi rend és kultúra

felépítésén fáradozik, melynek áldásaiban mindenki igazi értéke és munkateljesítménye szerint részesülne. Ennek az usztasa társadalomnak az ifjúság lenne a legerősebb támasza és lendítő ereje, mert mint tömegben egyedül benne van meg az a fanatikus hit és áldozatkészség, mely minden jóra és nemésre, de egyúttal esztelen értékrombolásra és hagyománytiprásra is képes.

Az usztasa ifjúság mielőtt végleg elhelyezkedne a társadalomban, tulajdonképpen hármas kötelező nevelésen megy keresztül, mely az iskolával kezdődik, a munkaszolgálattal folytatódik és a katonaságnál végződik. Mint már említettem, a nemzetnevelésnek csak kis része folyik az iskolapadokban, viszont annál nagyobb szerepe van az új ifjúsági szervezeteknek, melyek lényegében a fasiszta ősmintát követik. 7—11 éves korukig az ú. n. „reményteljes ifjúság“ („ustasa uzdanica“), 11—17-ig az „usztasa leventék“ („ustaáki junak“), 15—18-ig, illetve 21-ig a „Sztarcevic-s ifjúság“ („Starceviéeva mladez“) csoportjába sorolják őket, s jelenleg kb. 500.000 taglétszámmal bírnak. Elképzelésük szerint valamennyiüket a „nemzet-szolgálat“ magasztos ideálja egyesíti, mely megköveteli, hogy mennél hasznosabbak legyünk szülőhazánk számára. Nevelési tevékenységük az élet minden területére kiterjed, a szellemi és testi kultúra fejlesztésére, a családvédelemre, a társadalmi, gazdasági, technikai, egészségügyi és katonai szolgálat előkészítésére stb., hogy rajtuk keresztül az állam mindenütt döntően érvényesítse a maga befolyását; az egyén életét részben az állam abszorbeálná. A leányifjúság, mely hasonlóképpen van megszervezve, erkölcsi téren a családi tisztaság szimbóluma, gyakorlati tevékenységével pedig, háztartási, főző, varró, csecsemővédő tanfolyamaival, az elhanyagolt falu újjászületésének „pionir“-ja. „Majka-cuvarica hrvatstva“ — „Az anya — a horvátság megőrzője“, magasztalják az usztasák a női eszményképet.

„Horvátország ma szíve szerint usztasa, de műveiben még nem teljesen az... Rátok várnak az íróasztalok, a hivatalok, a bíróságok, a kórházak, az országutak, hidak, épületek, erdők, bányák és szántóföldek, hogy alkalmas kezekbe, usztasa kezekbe kerüljenek,“ — mondta a poglavnik az egyetemi hallgatóknak, április 25-i beszédében. „Rátok vár a feladat, hogy átalakítsátok a társadalmat, a horvát női társadalmat a falun és a városban, a gyárakban és az iskolákban, a mezőn és szántóföldeken, hogy egészséges legyen, erkölcsileg egészséges központ legyen, mert csak ilyen környezetben születnek olyan gyerekek, akik mindig készek hazájukért, népükért és állásukért dolgozni, küzdeni és ha kell meghalni,“ — szólott másnap a lány-usztasákhoz.

És kiket egyesítene magában az új horvát elit? Ugyancsak a poglavnik adja meg a választ: minden igazi értéket „társadalmi és vallási különbség nélkül, függetlenül vagyonától és műveltségétől, mert tagjait nem az egyes társadalmi osztályok, a hitfelekezetek vagy az előkelőség szerint választja, hanem a szívüket nézi, mely a horvát nemzetért dobog, az elszántságukat és készségüket, melyet áldozatos munkavállalással a nemzet szolgálatába állítanak.“ Az usztasa-ideál elveti a humanizmus öncélú nevelését, s helyette a közösségi, ú. n. „totális nevelés“ („cjelokupnost odgoja“) szükségét hirdeti, melyben az egész nemzetet összefogó hazafias, szociális és kollektív elemek jutnának túlsúlyba. Így a szemlélődő, egyetemes emberi műveltséget, a politikamentes, humanisztikus irányzatú iskolát a dinamikus pártiskolával, a katonás, munkás, cselekvő szellemmel és a sovinizmus vad ihletével szeretnék felcserélni. „A horvát ifjúság megtanul engedelmessé válni, vezetni, parancsolni és elhatározni a legkülönbözőbb körülmények és kötelességek között, hogy ezáltal kifejlessze képességeit a nemzeti közösség javára“, — mondja I. Orsanié professzor, az ifjúság központi vezetője, s ez az értelme az egész ország területén szétszórott 1200 kisebb „tábor“-nak, 220 „logor“-nak és 48 nagyobb „stozer“-nak, ahol az ifjúság iskolán kívüli,

usztasa nevelése folyik. Az itteni szakelőadások, a jellemfejlesztő és fegyelmező katonai előkészítő gyakorlatoknak, a sportnak (főleg a turisztikának) és a különböző vidékek beutazásának az lenne a főcélja, hogy — mint a Hrvatski Narod 1942 április 29-i számában olvashatjuk — „az ifjúságból eltűnjék az a régi, lusta, mozdulatlan szellem és felfogás, a lassú és kényelmes életmód szeretete, és hogy felébressze benne a vitézség, hősiesség és becsületesség iránti érzéket.“ Számtalan kisebb-nagyobb folyóirat jelenik meg szerkesztésükben („Plava revija“, „Spremnost“, „Ustaska mladsz“, „U zivot“ stb.), melynek mind a „munka és alkotás“ nemzedékét vannak hivatva kifejezni. A cikkek legnagyobb része a poglavnik és munkatársainak írásai és beszédei alapján terjeszti az usztasa gondolatot, melyet a fasiszmus és nemzeti szocializmus eszméivel is alátámasztanak. Történelmi szint és eszmei, filozófiai alapot viszont A. Starčević („A Haza Atyja“), St. Rádió, M. Sufflay stb. tekintélyéből merítenek, akiket, a mozgalom prófétáinak és előfutárainak tekintenek. Az usztasa alapfogalmakat egyébként nemrég D. Crljen foglalta össze „Načela Hrvatskog Ustaskog Pokreta“ c. alatt, mely a propagandahivatal kiadásában jelent meg. „A Balkán peremén, Nyugat és Kelet, a katolicizmus és a pravoszlávság, az európai kultúra és a barbárság határán, a horvát vér nemcsak nációt jelent. A horvát vér itt civilizációt jelent. A horvátság itt mindannak a szinonimája, ami szépet és jót teremtett ezen a tájon az európai Nyugat“, — idézi Sufflayt az „Ustaska mladez“ májusi száma, s ezt a kultúrmissziót érzi ereiben csörgedezni az usztasa ifjúság, ez a horvát „Sturm und Drang“, melyet sok ösztöndíj, cím, jelvény és kitüntetés is arra ösztönöz, hogy mennél tökéletesebben teljesítse hivatását.

Az iskolai és egyesületi nevelés mellett igen fontos szerepe van a beöltött 18-ik életévvel kezdődő „kötelező munkaszolgálatnak“ is, melynek szervezetét és munkakörét az 1942 április 18-án kiadott törvény szabályozza. Ez az intézmény mint munka-honvédelem vonul be a horvát életbe, melynek alapja — az újságcikkek egyöntetű megállapítása szerint — a föld és a munka, kifejezője a földműves és a munkás. A „munka reneszánsza“ (és a fasiszta „Carta del Lavoro“) szellemében nem győzik hangsúlyozni, hogy az állam mindenkit annyira becsül és értékkel, amennyi munkát végez. A félhivatalos „Hrvatski Narod“ pl. Így ír (1942 május 15.): „Itt nem maradhat meg senki olyan, aki nem ismerkedett meg a munkával. Egész intelligenciánk, a jövő orvosok, mérnökök, tanárok, mezőgazdasági szakértők, erdészek és a többiek majd meg fogják becsülni a földművesek és munkások teljesítményét, mert alkalmuk lesz saját arcuk verejtéke és elkérgesedő tenyerük által megismerkedni vele.“

A munkaszolgálatosok résztvesznek az állami közmunkákban, a mezőgazdasági és fakitermelési munkálatokban, az országutak építésében és mindenütt, ahol az államnak szüksége van rájuk. Részben ők helyettesítik a külföldön dolgozó munkásokat is. Fegyelmileg teljesen katonai mintára vannak megszervezve, s egy ezred („bojna“) kb. 800 emberből áll. A csapatok élén tisztek, illetve altisztek állnak. „Munka, rend és fegyelem“ itt a jelszó. „Elmúlt az az idő, mikor a jó horvátok pohár mellett, énekszóval töltötték el napjaikat; elmúlt az udvaroncok és karrieristák ideje. Olyan usztasa horvátokat akarunk, akik át vannak hatva a nemzet és állam iránti becsület-, kötelesség- és felelősségérzettől. Ez elől senki sem lóghat meg!“ — olvassuk az „UstaSka mladez“-ban. (1942. május).

Az usztasák egyébként a parlagon heverő természetet is be akarják fogni: tervbe vették a talajjavítást, a mocsarak lecsapolását, a mezőgazdaság modernizálását stb. az u. n. „melioracio“-t (lásd a fasiszta „bonifi-

cát“), s a termelés észszerű és a nemzet szükségleteinek megfelelő szabályozását, az ú. n. „r e g u l á c i o“-t. Ezt a két elvet, mint lelki talajjavítást és erkölcsi megrendszabályozást a szellemi szférába is át akarják vinni.

Sokak előtt egy eszményi „Kert-Horvátország“ képe lebeg (bár a jelszót ebben a formában még nem mondták ki, s mozgalmuk még nem konkretizálódott olyan módon mint Somogyi I. „Kertmagyarország felé“ c. munkájában. Nap-nap után olvashatjuk, hogy a legkülönbözőbb vidékek városai és községei az iskolák és az ifjúság bevonásával gyümölcsfákat ültetnek, veteményes kerteket rendeznek be, szorgalmasan fásítanak és parkosítanak, egészséges, levegős sétányokat varázsolnak az elhanyagolt lakónegyedek közelébe. „A mezőgazdasági reneszánsz“, melyről nemrég N. áivkovié írt egy hosszabb cikket, megkívánja, hogy a kiaknázatlan horvát földek érdekében a tanult ifjúságot visszavezessék a faluhoz, mely így kellő számú szakértőhöz jutna. Ugyanez áll a technikai pályákra is, s ezért az iskolák fejlesztését ebben a két irányban fokozzák. Hogy az irányítás teljes összhangot teremtsen az egyes termelési ágak között, tervbe vették az egész országnak hivatásrendi alapon való megszervezését, hogy így mindenki tehetségének és munkakészségének megfelelő helyet foglalja el.

Hogy mindezekből az ideálokból és tervekből, az egész usztasa nemzetnevelésből mi valósul meg és mi marad meg belőle a világháború viszontagságai után, az a horvátságon kívül álló tényezőktől is függ. Országuk jelenlegi helyzete egyáltalában nem olyan rózsás, mint a tervekből kiáradó optimizmus. Sok szép tervük gyökeres keresztülvitelét megakadályozza az, hogy közvéleményük még távolról sem egységes és a felszín alatt mély szakadékok tátonganak a különböző világnézetek hívei között. A külföldi emigrációba menekült intelligencia a maga egészében, az otthonmaradottaknak pedig egy része azzal vádolja a poglavnikot és az usztasákat, hogy népük szláv múltját megtagadva, az önállóság és függetlenség látszata mögött tulajdonképpen kiszolgáltatták népüket idegen áramlatoknak. Az usztasák viszont őket vádolják hazaárulással, a horvát függetlenség ellenségeinek titulálván őket. Nemrég is dörgegelmes cikk jelent meg a „Hrvatski Narod“-ban (1942 május 12) azon írók, művészek és szellemi munkások ellen, akik annak idején a horvát önállóság gondolata helyett a jugoszláv közösség eszméjét szolgálták, most pedig valamilyen kávéházba összebújva, mint bölcs „rezerváltak“ nem akarnak bekapcsolódni az usztasa életbe, hanem „gondolkozást időt“ kérnek a maguk számára, hogy kivárhják a helyzet alakulását. Ezekkel az örök habozókkal le fogunk számolni! — mondják az usztasák, a testvérharc pedig folytatódik. Mindenesetre feljegyzésre méltó, hogy a horvátság ösztönösen egyes más kis nemzetekhez hasonlóan mind a két táborban igyekszik biztosítani helyét, hogy bármelyik fél győzelme esetén ott legyenek a képviselői, akik megvédik népük érdekét. És még egyet; minden belső viszály dacára is — a többi szomszédainkhoz és nemzetiségeinkhez hasonlóan, — abban valamennyien megegyeznek, hogy a horvátság erejét és lélekszámát erősíteni akarják. Az usztasák különösen erős propagandát fejtenek ki a gyermekáldás érdekében, hogy nemzeti céljaikat és külpolitikájukat népi szaporulatuk fölényével is megvalósítsák. Mennél több katonát az országnak, illetve az usztasa államnak, ez most a parola, s a kaszárnya a nemzetnevelésnek az a végső fóruma, ahol az ifjúság hazaszeretetből és fegyelemből az utolsó simításokat kapja. Az elesett usztasák fiait katonaiskolába adják, hogy újabb harcosokat neveljenek belőlük.

A lány-usztasák pár hónappal ezelőtt, ápr. 26-án a poglavnik előtt nemzeti viseletben azt a dalt is előadták, melynek szövege többek között a következőket mondja: „Isten pusztítson el minden anyát, aki nem szül Antenak usztasát. Minden anyát nyeljen el a folyó, aki nem szül

Antenak katonát. Poglavnik, mi hűek maradunk Hozzád, hűek Hozzád és szolgáljuk a Házát.“ („Bog ubio svaku majku našu, koja Anti ne rodi ustaáú, Svaku majku potopila rika, koja Anti ne rodi vojnika, Poglavniée mi smo Tebi vjemi, Tebi vjemi i za Dom smo spremni.“)

Hogy ez a fanatizmus kedves-e a jó Istennek, az más kérdés. Erős hitem szerint a világháború után ismét eljön az az idő, melyet a Pápa legutóbbi, áldozócsütörtöki beszédében mindenki számára felidézett: „Nem szabad a családot megfosztani attól a hivatástól, melyet Isten adott neki. Nem szabad, hogy a család és vele együtt az iskola kizárólag a csatatér előtere legyen. Vissza kell adni a családot békés hivatásának.“ Addig is minden nemzet igaz és hű fia, kiki saját hivatása és meggyőződése szerint teljesíti a maga kötelességét és követi az egyetemes hazafiság örök jelszavát, melyet saját nyelvükön a horvátok is lobogójukra tűztek: — „A hazáért készen!“

VÁNDOR GYULA